

Erään kansanrunomme kulkureitit.

Kirj. prof. Uno Harva.

Jo vuosikymmeniä sitten selvisi kansanrunoutemme tutkijoille, ettei Kalevalan laulumailta saadun runon muistiinpanopaikka aina voinut olla sen syntymäseutu. Kansa- ja kielitieteelliset seikat todistivat sen. Runojen kerääntyessä runsaammin ja eri tahoilta voitiin niitä verrata keskenään ja osoittaa, että ne ovat kulkeutuneet tavalla tai toisella seudusta seutuun, vieläpä maasta maahan kielirajan yli. Jälkimmäisessä tapauksessa niiden on tietenkin jo kielellisistä syistä pitänyt vaihtaa asua. Milloin suomalaisella runolla on selvä skandinaavinen esikuva, ei sen lainautumisesta voi olla epäilystä. Kiintoisan esimerkin tästä on mm. Elsa Haavio esittänyt ansiokkaassa erikoistutkimuksessaan »Inkerin virsi», minkä niminen laulu on Länsi-Suomessa suomalaisen runopuvun saatuaan kulkeutunut aina Inkeriin asti. Vaikeampi on ollut selittää Viron ja Suomen välillä vaeltaneiden runojen kulkureittiä ja suuntaa. Aikaisemmin uskottiin, että niiden kauttakulupaikka oli yksinomaan Inkeri, mutta myöhemmin on havaittu, etteivät runot etene ihmisten mukana ainoastaan maitse, vaan myös meritse. Samoin kuin Itämeri on Suomenlahti tässä suhteessa näytellyt tärkeätä osaa.

Vielä »Kalevalan runojen historiaa» kirjoittaessaan Kaarle Krohn pyrki havainnollisestikin osoittamaan, miten eräät runot ovat Länsi- ja Keski-Inkerin kautta vaeltaneet Virosta Suomen puolelle ja toiset taas täältä päinvastaiseen suuntaan samaa tietä Viroon. Virosta saapuneiksi olettamiansa runojen lukumäärää hän kuitenkin supisti myöhemmissä tutkimuksissaan. Työn jatkuessa hänen katseensa suuntautui yhä enemmän Länsi-Suomea ja Skandinaviaa kohti. On ymmärrettävää, että tämä oli omiansa herättämään närkästystä niissä piireissä, jotka jonkinlaisen heimoushengen lumoissa uskoivat Kalevalaan ja kansanurouteemme kätkeytyvän ikivanhoja suomalaisvirolaisia aiheita. Prof. Niemi lähti etsimään niiden juuria n inkin etäältä kuin liettualaisen kosketuksen ajoilta. Miten näihin eri suuntautumisiin suhtaudummekin, on selvää, että jokainen runo ja sen vaellus on erikseen ja yksityiskohtaisesti tutkittava; summittaiset ja ylimalkaiset oletukset eivät tiedettä edistä.

Äskettäin ilmestyneessä teoksessaan on Iivar Kempainen vertailevan tutkimuksen valossa käsitellyt Sulhonsa kylvettäjä-runoa, jonka toisintoja on muistiinpantu Virossa, Inkerissä, Karjalan kannaksella, Raja- ja Pohjois-Karjalassa sekä Aunuksessa. Kun runon sisältö on kaikkialla sama, voi päätellä, että sen eri toisinnot ovat jossakin suhteessa keskenään. Tekijä tulee siihen tulokseen, että puheena oleva runo on kulkeutunut 1600-luvulla Virosta Länsi-Inkerin kautta Suomen puolelle. Suomalaisen asunsa se lienee saanut jossakin Inkerin länsiosassa. Tuskin tekijä kuitenkaan tarkoittaa, että runo Inkerissä olisi ensiksi

esiintynyt inkeroisurteisena, sillä hän huomauttaa nimenomaan: »Hyvin tärkeänä seikkana on pantava merkille, että varsinaisilla inkeröiden vanhojen runojen saantipaikoilla Hevaolla ja Soikkolassa ei Sulhonsa kylvettäjää käytännöllisesti katsoen tunneta ollenkaan.»

Vertaillen virolaisia ja suomalaisia toisintoja keskenään tekijä toteaa, että »virolaiset runot näyttävät olevan yleensä paljon hajanaisempia ja 'vapaamielisempiä' kuin suomalaisen kielialueen runot». Jälkimmäisellä alueella hän sanoo runon esiintyvän »harvinaisen eheänä ja samansisältöisenä kaikkialla». Kun »virolaiset toisinnot ovat sekoittuneet myös moniin muihin runoihin paljon suuremmassa määrässä kuin mitä on laita suomalaisella kielialueella», tekijä katsoo, että se »on verrattain varma osoitus virolaisten toisintojen vanhemmasta iästä verrattuna suomalaisiin». Ikäero on tekijän mukaan noin satakunta vuotta. Omasta puolestani en ole asiasta yhtä vakuuttunut. Kun suomalainen runo »etelämpänä» tuskin on voinut syntyä »hajanaisemmasta» on kai oletettava, että virolainenkin runo vielä sitä suomenettaessa olisi ollut eheä, joten runon kulumiseen olisi kummallakin taholla ollut yhtä pitkä aika. Näin ollen ei se seikka, että suomalainen runo esiintyy eheämpänä, riitä todistamaan sitä, että se olisi myöhäisempi.

Ryhdyn nyt lyhyesti tarkastamaan suomalaisen runon tärkeimpiä piirteitä sellaisina kuin ne esiintyvät Suomen Karjalassa säilyneiden toisintojen valossa.

Nuorikko lähettää sulhonsa (nuoren aviomiehensä) pyytämään kalaa, mutta keho ja laiska mies palaa tyhjin käsin ja valehtelee että järvet olivat jäässä. Nuorikon piti itse lähteä verkkoinneen vesille ja saatuaan hyvän saaliin hän meni sitä keittämään »ison pitkille pihoille veikon vestolastusille». Syötyään itse ja annettuaan keittoa kyläläisillekin hän keräsi ruodot konttiin ja vei ne miehensä syötäväksi. Myöhemmin hän keitti rukiisen tai nisusen puuron jonka söi voin ja maidon kera, mutta miehelleen hän valmisti ruumenpuuron tervavettä kastimena. Vielä hänen kerrotaan lämmittäneen saunan »metosilla halkosilla» ja siellä kyllin kylvettyään valmistaneen miehelleen häkäsaunan jossa tämä menehtyi. Säkeet jotka esittävät miehen saunassa oloa ovat seuraavantapaisia olleet tunnettuja paitsi Suomen puolella myös Inkerissä Länsi-Inkeriä myöten:

Minkä sulho veittä pyysi,
sen mie löylyä lisäsin,
minkä sulho maahan pyrki,
sen mie porrasta alensin,
minkä sulho usta auko,
sen mie usta ummistelin.

Kun mies oli häkäsaunassa henkensä menettänyt, vaimo kantoi ruumiin suolle ja kätki sen

sammaliin. Jonkin ajan päästä hänen tuli sulhoa sääli ja hän meni tätä katsomaan mutta mitä hän näkikään:

Korpit koulun on pitännä,
mustat linnut muistajaiset,
varis virren veisannunna.

Vaimon tuntemaa sääliä koskeva säe, joka Lönnrotin Liperissä tekemässä muistiinpanossa kuuluu: »tuli sääli säillöäni» on siinä suhteessa kiintoisa että se tavataan sekä Suomen Karjalassa että kaikilla Inkerin runoalueilla, vaikka sällö — sanan outoudesta johtuen — on vääntynyt monenmoisiin hämäriin muotoihin. Myös Länsi-Inkerissä se esiintyy viidessä toisinnossa (ts. säälyjäni ts. säälyjälle). Tämä tosiasia johon tekijä ei ole kiinnittänyt huomiota antaa aiheen olettaa, että puheena oleva runo on päin vastoin, kuin tekijä arvelee, kulkeutunut Inkeriin Suomen puolelta.

Eräissä Raja- ja Pohjois-Karjalan toisinnossa liittyy siihen runon kohtaan, jossa nuorikon kerrotaan teljenneen sulhonsa saunaan, muudan odottamaton kuvaus jalkineiden teosta. Kun vaimo menee miestään katsomaan, hän huomaa näet, että mies on vielä elossa ja ompelee saunassa hänelle kenkiä. Karjalan kannaksella, Itä-, Pohjois- ja Keski-Inkerissä mies valmistaa kenkiä vasta suolla. Länsi-Inkerissä hän tekee niitä muurahaispesässä, joka täällä joskus näyttelee samaa osaa kuin suo muilla suomalaisrunon alueilla. Tekijä on ilmeisesti oikeassa siinä, että puheena oleva kohta on alun perin runoomme kuulumaton, mutta kun on ratkaistava, millä runon alueella se on siihen liittynyt, ei voi olla antamatta etusijaa Raja- ja Pohjois-Karjalalle. Onhan luonnollisempaa, että mies ompelee kenkiä saunaan suljettuna kuin suolla tai muurahaispesässä, jonne hänet on kuolleena kannettu.

Suomalaisissa toisinnossa Länsi- ja Keski-Inkeriä lukunottamatta tavataan toinenkin liite, joka on runon lopussa. Siinä sanotaan vaimon pääseen kolmesta pahasta, potkivasta hevosesta, vuotavasta venestä ja pahan tapaisesta miehestä, jotka hän jotenkin tuhoaa, esim. veneen polttamalla. Kun vastaava säkeistö, jossa miehen paikalla on alun perin akka, on muistiinpantu mm. Saarijärvellä (IX, 2. 39), on todennäköistä, että tämäkin liite on seurannut runoamme jo sen saapuessa Inkeriin.

Raja- ja Pohjois-Karjalan, Karjalan kannaksen ja Itä-Karjalan toisinnossa pistää erityisesti silmään täällä säilynyt »korppien koulun pito» suolla vainajan ruumiin ääressä. Koulu sanan esiintyminen, joka Itä-Karjalassa on vääntynyt koisni muotoon, ei ole tekijää kiinnostanut, joten hän syrjäyttää sen vaikenemalla. Näyttääpä suohon hautaaminenkin olevan hänelle vierasta. Hän selittää tätä koskevien säkeiden tulleen »tähän jaksoon muiden ainesten vaikutuksesta runon alkutekstin sisältämättä niitä». Lisäksi hän huomauttaa: »Suolle ja sammaliin vieminen on hyvin yleinen sanonta kansanrunoudessa, ja jos jotakin kehoitettiin tai toivottiin sinne, oli se samaa kuin toivoa hänen menevän niin kauaksi kuin pippurit

kasvatvat». Surmatun suohon kätkeminen on kuitenkin ollut meillä ja muualla ikivanha tapa. Siitä puhutaan mm. Naisensa surmaaja-runossa, josta eräät säkeet (pään pani suolle mättähäks jne.) ovat sekaantuneet puheena olevaan runoon Karjalan kannaksen toisinnossa. Tunnettuja ovat myös sanat: »Poika suolle vietäköhön, puulla päähän lyötäköhön». Suohon hautaamista on ruotsalainen tutkija Albert Sandklef käsitellyt melko laajasti teoksessaan »Bockstensmannen och hans olycksbröder».

Suohon hautaamiseen soveltuu hyvin tuo »korppien koulunpito». Mitä runomme tarkoittaa »koululla», valaisee »variksen virren veisuu». Puuttumatta tähän asiaan sen enempää mainitsen vain mitä Antero Varelius kertoo 1861 ilmestyneessä kirjassaan »Saatanto Tuonelaan»: »Vanhaan aikaan veisailtiin pitkin tietä, kun ruumista vietiin... Vuonna 1668 määrättiin aadelilaisten hautausmaalle kaupungeissa koulupojat ja papit veisamaan sekä kadulla että sitten kirkossa, jossa ruumiille hauta luettiin, maalla ei ollut muuta määrää, paitsi ettei useampaa, kun 10 taikka enintäänkin 12 henkeä, kutsus tätä tekemään. Ruumiinveisua sanottiin niinä aikoina »kouluksi», koska koululaiset sitä toimittivat, ja tästä on tullut nimitys 'koululammas', jota vieläkin käytetään niillä seuduilla, missä lammas maksetaan ruumiinveisuun palkaksi.

Kun säkeisiin, joissa puhutaan ruumiin suohon kätkemisestä, sisältyy siis Suomen puolella haaskalintujen pitämät hautajaismenot, ei ole syytä niitä toisistaan erottaa. Ei ole olemassa mitään muuta runoa tai runonkatkelmaa, josta korppien koulunpito olisi voinut lainautua kysymyksessä olevaan runoon. Se seikka, ettei »koulusta» puhuta Inkerin toisinnossa, vaikka suohon kätkeminen mainitaankin, voi johtua vain siitä, että »koulun» merkitystä runossamme ei täällä ole ymmärretty. Tämä selitys on mielestäni yksinkertaisempi ja todennäköisempi kuin että suohon kätkemistä olisi myöhemmin koristeltu korppien koulunpidolla.

Tällaiset seikat viittaavat siis siihen, että runomme on kulkeutunut Inkeriin Suomen puolelta. Länsi-Inkerissä tavataan tosin neljässä toisinnossa, niinkuin tekijä huomauttaa, suon asemesta muurahaispesä ruumiin kantopaikkana. Kun jälkimäinen piirre on Viron vastineissa yleinen, on selvää, että se on kotoisin sieltä käsin. Sitä ei kuitenkaan Länsi-Inkerissäkään tavattu muissa kuin mainituissa toisinnossa. Tekijä olettaa, että ruumiin muurahaispesään vieminen olisi puheena olevassa runossa alkuperäisempi kuin suohon kätkeminen, mutta minkä vuoksi, sitä hän ei tarkemmin perustele. Kun muurahaispesä ruumiin häväistyspaikkana esiintyy muissakin Viron runoissa, on vaikea tietää, mihin yhteyteen se täällä on alun perin kuulunut.

Tekijän huomio on myös kohdistunut siihen, että miehen lähettäminen puuron aineksia hankkimaan »puuttuu koko suomalaiselta kielialueelta», vaikka sen voi katsoa runoon kuuluvaksi samoin kuin miehen kalastamaan lähettäminen. Lisäksi tekijä sanoo, että suomalaisista runoista puuttuu

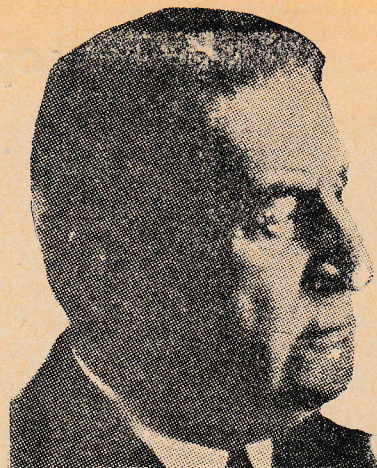
»kokonaan kertomus miehen ajamisesta saunan lämmitykseen». »On todennäköistä», hän arvelee, »ettei alkuperäisen runon 'suomentaja' ole ollenkaan ottanut suomennokseensa näitä puuttuvia kohtia». Tekijältä on kuitenkin jäänyt huomauttamatta, että eräessä Aunuksen toisinnossa sanotaan nimenomaan: »Käskin kaunoni lämmittää metosen kylyn» ja että Länsi-Inkerissäkin on muistiinpantu säkeet (III, 931, vrt. 1782):

Ajoin miestäni metsää,
ei mänt mieheni metsää.
Mänin mie itse metsää,
kolkin kuorman koivupuuta,
toisen kolkin tervaksii . . .

Kun Viron runoissa mainitaan vain miehen lähettäminen saunaa lämmittämään, mutta ei metsästä puita noutamaan, ei tämä runon kohta siis tässäköön tapauksessa todista »käännöstä», vaan pikemmin sen voi olettaa kuuluneen runon suomalaisen asuun, josta se kuitenkin yleensä on kadonnut samoin kuin miehen lähettäminen puuron aineksia hankkimaan. Siihen viittaa selvästi tuo Aunuksesta saatu toisinto.

Jos taas vertaa eräitä suomalaisen runon piirteitä, esim. miehen saunassa oloa, virolaisiin vastineisiin, voi ajatella vieläpä runon kulkeutumista Viroon Suomen puolelta. Sellaiset kuin Virumaan Haljalassa esiintyvät säkeet »isa pikkile pinule» (ison pitkille pijoille) tai Harjumaan Kuusalussa »keitin kalad küllidelle» (keitin kalat kylälleni), jota jälkimmäistä säettä ei ole muistiinpantu koko Inkerissä, tukevat tätä ajatusta. On muistettava, että uudisasukkaita on siirtynyt Suomesta Viroon meren yli ja että heitä siellä on maan eri puolilla, etenkin Kuusalussa, ollut joukoittain, niinkuin eräs Virittäjäankin (1926, 265) painettu 1600-luvun kartta osoittaa. Jos taas runon suomalainen ja virolainen asu ovat syntyneet erikseen, mikä myös on otettava huomioon, edellyttää se, että niillä kummallakin on ollut ulkomainen esikuva. Tekijän käsitys, että virolainen »Laisa mehe laul» olisi kokoonpantu jonkinlaisena mosaiikkityönä latvialaisista dziesmoista, on niin yllättävän rohkea, että hän tuskin voi saada montakaan uskovaista puolelleen. Epäilen suuresti, tokko aikamme taitavinkaan kansanrunouden tuntija lähitisi ja pystyisi vieraskielisten, irrallisten ja hajalla olevien laulelmien perusteella luomaan selaista ehyttä ja kiinteää tarinaa kuin minkä kysymyksessä oleva runo sisältää.

Vaikka teoksessa, johon on jäänyt tavattoman paljon painovirheitä, on sellaisiakin väärinkäsityksiä kuin kuuden »viikon» jälkeisten muistajaisien olettaminen muilla kuin kreikanuskoisilla, joiden ajanlaskulle taas viikko-sana on ollut vieras, en katso olevan syytä niihin puuttua, vielä vähemmän teoksen lopussa esitettyihin kauaskantoisiin »tuloksiin». Yleiskäsitykseni on se, että tekijä olisi, jos hän olisi saanut hyvän ohjauksen, kyennyt tyydyttävämmällä tavalla täyttämään tehtävänsä, jota hän on väitöskirjaksi suunnitellut ja johon hän on uhrannut paljon työtä, intoa ja harrastusta.

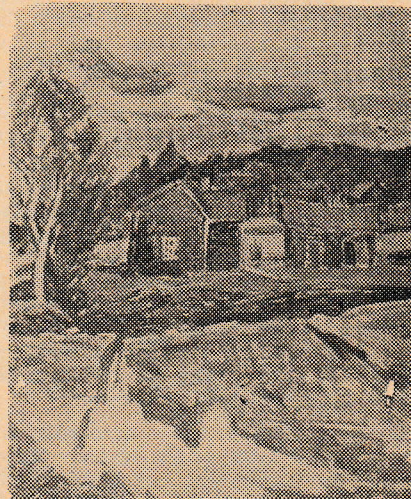

75 vuotta täytti viime kuun 19 päivä lakit. tri senaattori H. G. Renvall.

Nikolai Ofonkin †

12. 1. 47 Kivijärven kirkonkylässä saatettiin viimeiseen lepoon kalastaja Nikolai N. Ofonkin. Vainaja oli syntynyt v. 1880 Aunuksessa, Kevijärven pitäjän Suopohjan kylässä. Elämänsä aikana hän oli toiminut maanviljelijänä ja kalastajana paitsi kotikylässään myös Suojärvellä, Konevitsassa ja viimeksi Kivijärvellä. Hänen elämänsä on ollut työnkyläistä ja raskasta, kuten monen muun kahden maailmansodan hävityksen jalkoihin joutuneen karjalaisen.

Ruumiinsiunauksen toimitti pastori Kasanko kanttori Koukkusen avustamana. Eri puolilta maata saapuneet hautajaisvieraat kunnioittivat vainajan muistoa seppelein ja puhein.

Pohjalaisen taitelija Matti Annalan »Syksy».